Podporna gradiva za učitelje

pri vključevanju otrok in mladostnikov iz ranljivih skupin

Podpora učencem, ki doživljajo revščino

ZRSŠ
ZAVOD REPUBLIKE SLOVENIJE ZA ŠOLSTVO

Podporna gradiva za učitelje pri vključevanju otrok in mladostnikov iz ranljivih skupin

PODPORA UČENCEM, KI DOŽIVLJAJO REVŠČINO

Avtorja:

dr. Tamara Narat, Inštitut RS za socialno varstvo

dr. Urban Boljka, Inštitut RS za socialno varstvo

Urednica: **Kristina Bratina**
Jezikovni pregled: **Vera Jakopič**

Izdajatelj in založnik: **Zavod RS za šolstvo**
Predstavnica: **Jasna Rojc**
Urednica založbe: **Barbara Jarc**

Spletna izdaja
Ljubljana, 2025
Publikacija je brezplačna.

Publikacija je dosegljiva na: www.zrss.si/pdf/Podpora_ucencem_ki_dozivljajo_revscino.pdf

---

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID **263855619**
ISBN 978-961-03-1433-2 (PDF)

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

PODPORA UČENCEM, KI DOŽIVLJAJO REVŠČINO

V Sloveniji v revščini živi vsak deseti otrok. Med njimi je slaba petina takih, ki so globoko revni, in 3 % takih, ki v revščini živijo dalj časa (tri leta ali več). Medtem ko se obseg in trajanje revščine otrok v zadnjih nekaj letih ne spreminjata oziroma se celo izboljšujeta, pa je skrb vzbujajoče, da narašča število otrok, ki živijo v družinah z dohodki, ki so daleč pod pragom tveganja revščine (v letu 2024 je na primer prag tveganja revščine za štiričlansko gospodinjstvo z dvema vzdrževanima otrokoma znašal približno 2000 EUR neto mesečno).

Heterogena skupina

Revni otroci niso homogena skupina otrok. Vsak izmed njih je izpostavljen **različni kombinaciji zaščitnih in tveganih dejavnikov**, ki lahko blažijo ali poglobijo negativne izkušnje revščine (na primer prisotnost nasilja, tvegano vedenje, zloraba opojnih substanc pri starših, (ne)podpora vrstnikov, pričakovanja staršev in njihovo nudenje opore otrokom v šoli, stabilni in varni družinski odnosi, prisotnost/odsotnost druge pomembne odrasle osebe v življenju, socialne veščine otrok, kot so družabnost, talenti na različnih področjih, na primer pri športu, ipd.).

Velja, da **vpliv pozitivnih dejavnikov slabi s trajanjem revščine** – dalj časa ko otroci živijo v revščini in bolj zgodaj ko so izpostavljeni slabim življenjskim razmeram, manj verjetno je, da bodo zaščitni dejavniki blažili posledice revščine.

Ne glede na povedano, je vsem otrokom skupno, da jim življenje v pomanjkanju krni dostojanstvo, potenciale, priložnosti in sposobnosti.

Revščina otrok je nepravična, saj otroci niso »ne krivi ne zaslužni« za to, v kakšni družini so se rodili. Kot taka je revščina otrok tudi neetična.

Prepoznava revščine

Najpogosteje je revščina **posledica neenakosti v družbi**. Breme družbene nepravičnosti pa morajo nositi posamezniki, družine in otroci sami. Ta se kaže na ravni slabšega duševnega zdravja (izguba osebnega dostojanstva, nizka samopodoba in samospoštovanje, anksioznost, depresija).

Stigma

Revščina je povezana s stigmo, ki jo prepoznamo iz:

- negotovosti otroka/starša pri stikih z drugimi, zaradi strahu, da ga drugi ne bodo spoštovali,
- samozavedanja, da »sem slabši kot drugi in da se med drugimi ne počutim varnega«,
- občutka sramu.

Strategije za zmanjšanje stigme

Revščina danes pogosto ni vidna, ker starši in otroci z željo po sprejetju in pridobitvi višjega družbenega statusa uporabljajo različne strategije za zmanjšanje stigme:

- **Starši**
  - Raba skrajnih sredstev za odpravo stigme nam odkriva, kako boleč je položaj za stigmatizirane starše (na primer ne plačujejo položnic, da otroku lahko omogočijo, kar potrebuje).
  - Trudijo se vzpostaviti podobo dobrega starša (na primer spodbujajo otroke k branju in šolskim dosežkom).
  - Skrivajo stigmo, kar je odvisno od tega, kako je stigma v okolju prepoznana. Velja, da če neki vidik revščine v določenem okolju ni prepoznan kot stigma, mu straši namenjajo manj pozornosti (na primer nakup oblačil znanih blagovnih znamk za otroke).
- **Otroci**
  - Skrivajo stigmo (na primer starejši otroci oziroma mladostniki se znajdejo po svoje ter si na spletnem omrežju in portalih sami priskrbijo računalnike, tablice … Dobro vedo, kaj je novo in kaj ne, zato nočejo nositi podarjenih rabljenih oblačil).
  - Opravljajo počitniško delo za plačilo.

Prikrajšanost

Revščina poniža otroke in starše. Ni nujno, da gre za fizično ali verbalno ponižanje, gre zgolj za njihov **subjektivni občutek prikrajšanosti v pogledih, ki se drugim zdijo samoumevni** (na primer preživljanje počitnic skupaj s starši, izražanje želja po materialnih stvareh).

Najbolj očitne razlike med revnimi otroki in drugimi:

- **zunanji znaki:** neurejena ali vedno enaka oblačila, pomanjkanje osnovnih šolskih potrebščin, težave s prehrano (lakota, preskakovanje oziroma neudeležba pri obrokih v šoli),
- **vedenjski znaki:** umikanje iz socialnih situacij (na primer izogibanje šolskim izletom ali dejavnostim, ki zahtevajo finančni prispevek), tišina ali pretirana skromnost, občutki manjvrednosti,
- **čustveni znaki:** sram, tesnoba, jeza, težave s koncentracijo zaradi skrbi doma,
- **udeležba pri dejavnostih:** otrok se pogosto ne vključuje v krožke, šolo v naravi ali športne dejavnosti, ker družina nima sredstev,
- **odnosi s sošolci:** otrok se lahko počuti izključen, se drži ob strani ali pa ga drugi (nehote) stigmatizirajo,
- **skrb za druge:** včasih otrok prevzema odgovornosti odraslih (na primer varuje mlajše sorojence, skrbi za gospodinjstvo), kar lahko vpliva na šolske obveznosti.

Otroke iz manj premožnih družin nepredvideni negativni dogodki prizadenejo bolj kot druge (na primer epidemija koronavirusa).

Med najbolj ranljive skupine otrok prištevamo te, ki živijo:

- z brezposelnimi starši,
- z nizko izobraženimi starši,
- z zaposlenimi starši, ki delo opravljajo za nizko plačilo (revni zaposleni),
- v enostarševskih družinah,
- v najemnih stanovanjih.

Ravnanje

Učitelji v komunikaciji z otrokom, ki prihaja iz manj premožne družine, vedno izkazujmo spoštovanje, razumevanje in sočutje, pri čemer je pomembno, da ga ne izpostavljamo ali postavljamo v negotov položaj, temveč mu pomagamo krepiti njegove močne plati.

V odnosu do staršev ravnajmo enako spoštljivo in neponižujoče, saj so pogosto že sami obremenjeni s stigmo, zato je pomembno, da jim izrazimo podporo in partnerstvo pri iskanju najboljših rešitev za otroka. V razredu učitelji spodbujajmo vzdušje sprejemanja in razumevanja, ne izpostavljanja ali celo (nehote) poglabljanja razlik, s čimer pomagajmo preprečevati dodatno stigmatizacijo otroka in gradimo sočutno skupnost.

1. Prepoznavanje

- Bodimo pozorni na **znake stiske**: pomanjkanje šolskih pripomočkov, težave pri plačilu izletov/kosil, umikanje iz druženja.
- Pri tem ne sklepajmo prehitro – okoliščine vedno preverimo diskretno in spoštljivo.

2. Diskreten pristop do učenca

- Pogovor začnimo **z zasebnim vprašanjem**, brez izpostavljanja pred razredom.
- Uporabljajmo nevtralne stavke:
  - »Opazila sem, da si brez zvezka. Ti lahko pomagam, da ga danes dobiš?«
  - »Če boš kdaj potreboval podporo glede šole ali dejavnosti, mi lahko poveš.«

3. Opolnomočenje učenca

- **Poudarjajmo otrokove močne plati** (talente, prizadevnost, ustvarjalnost), da ne bo definiran samo s pomanjkanjem.
- Vključujmo ga v dejavnosti, pri katerih lahko »zasije« ne glede na materialne okoliščine (na primer v projekte, pri katerih štejejo ideje, sodelovanje, pomoč drugim).
- Spodbujajmo ga k izražanju mnenj in dajmo mu priložnost, da prispeva k razredu na enakovreden način.

4. Podpora in komunikacija s starši

- Pogovor vodimo **sočutno, brez obsojanja**.
- Ponudimo konkretne informacije:
  - o možnosti **subvencioniranih kosil, izletov in šole v naravi**,
  - o brezplačnih krožkih in učni pomoči,
  - o podpori šole (na primer šolski sklad).
- Ohranjajmo **dostojanstvo staršev**:
  - »Vem, da se trudite po najboljših močeh. Šola je tu, da vam pomaga.«

5. Komunikacija z razredom

- V razredu spodbujajmo **spoštovanje in raznolikost**: poudarjajmo, da vrednost učenca ni odvisna od materialnih stvari.
- V primeru posmehovanja **odločno in mirno ukrepajmo**:
  - »V našem razredu se ne ocenjujemo po tem, kaj kdo ima, ampak po tem, kako sodelujemo.«
- Organizirajmo dejavnosti, pri katerih so pomembne **sposobnosti, ideje in sodelovanje**, ne materialni prispevki.
- Pri vseh dejavnostih **govorimo izključno v množini**, da se nihče ne počuti izpostavljen.
- Dejavnosti načrtujmo tako, da so dostopne vsem učencem (na primer izbirajmo naloge/dejavnosti, ki ne zahtevajo posebne opreme ali dodatnih stroškov).
- Učence spodbujajmo k **solidarnosti in medsebojni pomoči** – da revščina postane nekaj, kar ni tabu, temveč priložnost za krepitev skupnosti (na primer zbiranje zvezkov za »druge«, ne za konkretnega učenca).

6. Sodelovanje s strokovnimi službami

- Če opazimo ponavljajoče se znake revščine in stiske, vključimo **šolsko svetovalno službo**.
- Po potrebi se povežimo **s centrom za socialno delo, lokalnimi društvi ali nevladnimi organizacijami (na primer Rdeči križ, Karitas, društva prijateljev mladine idr.)**, ki lahko pomagajo.
- Če se težave ponavljajo, razmislimo o vključitvi v dolgoročnejše oblike pomoči (na primer tutorstvo, brezplačna učna pomoč, prostovoljne zbiralne akcije v šoli).
- Spremljajmo učenčev napredek in redno preverjajmo, ali se razmere izboljšujejo.

7. Samorefleksija učitelja

- Redno **preverjajmo svoje vedenje**: ali nehote ustvarjamo razlike med učenci (na primer pri izbiri dejavnosti, nalog, opreme, ocenjevanju)?
- Načrtujmo dejavnosti, ki ne zahtevajo dodatnih stroškov.

Nadaljnji viri

- Schweiger, G. in Graf, G. (2015). *A Philosophical Examination of Social Justice and Child Poverty*. Palgrave Macmillan.
- Narat, T. idr. (2016). *Revščina in socialna izključenost družin z otroki: materialni in nematerialni obraz revščine*. Inštitut RS za socialno varstvo.
- Rener, T. in Kralj, A. (2017). Otroci, družine in distributivna pravičnost – svetovno-sistemska perspektiva. V T. Narat in U. Boljka (ur.), *Generaciji navidezne svobode: otroci in starši v sodobni družbi*, str. 69–99. Sophia.
- Rees, G. idr. (2023). *Child Poverty in the Midst of Wealth*. Unicef: Florence, Innocenti Report Card 18.
- Thévenon. O. idr. (2018). *Child poverty in the OECD: Trends, determinants and policies to tackle it*. OECD SOCIAL, EMPLOYMENT AND MIGRATION WORKING PAPERS No. 218. DIRECTORATE FOR EMPLOYMENT, LABOUR AND SOCIAL AFFAIRS EMPLOYMENT, LABOUR AND SOCIAL AFFAIRS COMMITTEE. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/10/child-poverty-in-the-oecd_82e2bf95/c69de229-en.pdf